

Az SZTE Kutatóegyetemi Kiválósági Központ tudásbázisának
kiszélesítése és hosszú távú szakmai fenntarthatóságának megalapozása
a kiváló tudományos utánpótlás biztosításával”

Klasszika-filológiai és Neolatin Tanszék

Tudományos Diákköre

2012. 04.18

Arisztotelész Poétikája

Bernáth Árpád

TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0012 projekt

Hogyan lettem „Poétika” kutató?

- (1978/79 őszi félév) Bevezetés az irodalomtudományba – szeminárium magyar szakosoknak, Csetri Lajos tanszékvezető felkérése – Almási Tibor, Hévízi Ottó, Kokas Károly az akkori elsőévesek között
- A programban elő volt írva Arisztotelész Poétikájának a tárgyalása – (Természetes, hogy csak magyarul olvassuk? Természetes, hogy magyar-német szakos tanár vezeti a vitát?)
- Rendelkezésre állt Sarkady János friss fordítása (1974)

A szépirodalom alapvető rétege

- „miképpen kell alakítani a *tárgyául szolgáló elbeszéléseket*” I. fej. - (5);
- "*költött mesék* először Epikharmosz” V. fej. - (13);
- „alkalmazzon párbeszédet és *cselekményt*” V. fej. - (14);
- "A *cselekedetek* - vagyis a *történet* - a tragédia célja" VI. fej. - (16);
- "a kezdő költők előbb tudnak a nyelv és a jellemek tekintetében sikeresen alkotni, mint *cselekményt* szerkeszteni" VI. fej. - (17);

„Utánzás” – mi mit?

- "A tragédia tehát komoly befejezett és meghatározott terjedelmű *cselekmény* utánzása" VI. fej. - (14k);
- "A *cselekedet* utánzása a *történet*; VI. fej. - (15);
- mert a tragédia nem az emberek, hanem a *tettek* és az élet utánzása" VI. fej. - (16);
- "Hiszen a tragédia *cselekvés* utánzása" VI. fej. - (17);
- "Megállapítottuk, hogy a tragédia befejezett és teljes *cselekmény* utánzata" VII. fej. - (18);
- "ugyanis a *történet*, mivel *cselekmény* utánzása, egységes és teljes *cselekményt* utánozzon;
- "A *történetek* egy része egyszerű, más része bonyolult, mivel a *cselekedetek* is - amelyeknek utánzásai a *történetek* - természetesen ilyenek" X. fej. - (25).

„Összekapcsolás” – mit mivel?

- *történetnek* itt a *cselekmények* összekapcsolódását nevezem" VI. fej. - (15)
- "A legfontosabb ezek közül [a tragédia alkotó elemei közül] a *tettek* összekapcsolása VI. fej. - (16)
- "ha van benne [a tragédiában] *történet*, azaz a *cselekedetek* összekapcsolása." VI. fej. - (17);
- "beszéljünk most már arról, milyenek kell lennie a *cselekmény* összekapcsolásának" VII. fej. - (18);
- a *cselekmény részeinek* pedig úgy kell összekapcsolódnium, hogy egyetlen rész áttétele vagy elvétele nyomán szétessék és összezavarodják az egész" VII. fej. - (21);

Az elmélet rekonstruálása (terminológia)

- A fordítás terminusainak hipotetikus átírása:
alapréteg: történet,
amit „utánoz”: cselekmény,
amik össze vannak kapcsolva: események.
- A definatorikus helyek visszakeresése az eredetiben:
alapréteg: müthosz,
amit utánoz: praxisz,
amik össze vannak kapcsolva: pragmata

A „poiészisz” meghatározása – általános szövegtipológia

- A) vannak szövegek, amelyek a „valóságot” (a szövegtől függetlenül létezőt) mint *egyedi tényállásokból felépülő világot* utánozzák = jelrendszer révén reprezentálják. (Tér/idő determinánsokkal meghatározható, egyszeri tényállások modelljei – a modell „lenyomat”, a reprezentált szükségszerűen megelőzi a prezentációt – a *korrespondencia* elve alapján működik)
- B) vannak szövegek, amelyek - bár ugyancsak egyedi tényállások építik fel *szövegvilágukat* - a „valóságra” vonatkozathatóan általánosan szólnak (egyfajta metaforák). Többször felhasználható modellek: a modell tér/idő viszonyainak nem kell megfelelni a vonatkoztatott tér/idő determinánsaival – a modell „mérce”, nem előzi meg szükségszerűen az, amire vonatkoztatjuk, érvényességét koherenciája biztosítja. a)
- Ha cselekvő emberek a tényállások tárgyai:
- A - történetírás
- B – szépirodalom

A „poiészisz” meghatározása – speciális szövegtipológia (1)

- Ha cselekvő emberek a szövegvilág tényállásainak „tárgyai” / a szöveg alanyai:
- A – történetírás - nálunk jobbakról (?rosszabbakról, velünk ?hasonszőrűekről) – Kérdés: megfelel-e a szövegvilág egy adott világszeletnek. Ellenőrzés: Van-e ugyanarról a világszeletről más dokumentum?
- B – szépirodalom (nálunk jobbakról, rosszabbakról, velünk hasonszőrűekről) – Kérdés: milyen szabályok követése teremti meg a szövegvilág koherenciáját. Ellenőrzés: Van-e jobb magyarázó szabályrendszer?

A „poiészisz” meghatározása – speciális szövegtipológia (2)

- Vegyük észre: a szövegvilág szintjén nincs *szükségszerű* különbség A és B között (lásd történelmi eposz/dráma), csak a hozzájuk képes külsőre (transzcendensre) való vonatkoztatás módjában (közvetlen/közvetett) = "némely megtörtént eseménynél semmi akadály sincs, hogy olyan legyen, amilyen a *valószínűség* alapján lenne". (Sarkady 23) „semmi akadály, hogy a megtörtént dolgok közül némelyek olyanok legyenek, amilyen dolgok a *valószínűség* szerint történnek meg, azaz *lehetségesek, hogy megtörténjenek* – és ennyiben ő ezeknek a költője”. (Ritoók, 47.)

Szükségszerű, valószínű, lehetséges (1)

A lehetséges mint a tényleges ellentéte (Folyamat lehetséges elágazásai)

Modális logika (Arisztotelész)

Korabeli filozófiai iskolák vitája:

ami van, szükségszerű (tapasztalat elsődlegessége)

vagy

csak az van ténylegesen, ami szükségszerű vagy legalábbis valószínű (a szabály elsődlegessége)

Szükségszerű, valószínű, lehetséges (2)

Az irodalmi mű szövegvilágának ténylegességét a műthosz felépítésének szabályossága hozza létre, ennyiben tekinthető *lehetséges világnak*

- A (1) műthosz mint alapösszetevő determinálja a további összetevőket: (2) a szereplők jellemeit (ethosz), (3) a szereplők gondolkodásmódját (dianoia), (4) a nyelvezetet (lexisz).

A lexis fejezetek rekonstruálása (XX-XXI)

- A klasszikus nyelvészeti kutatás kialakulását a tudománytörténészek a Kr. e. II. századra teszik (Dionysios Thrax), folytatója: Apollonios Dyskolos (Kr. u. II. sz.)
- Arisztotelész már korábban, a poétikájában lefektette egy nyelvtan alapjait – hangtantól a szövegtanig
- A fordítások és későbbi grammatikák visszavetítése elfedte ezt a tényt

Általános nyelvtan (1)

- „Félreértett” terminusok: betű, mássalhangzó, szótag, jelentés, mondat – valamennyi későbbi grammatikákból visszavetített terminus.
- Arisztotelész „geometriai” (valójában logikájára épülő) nyelvtana négy dimenzióban építi fel a nyelet

Általános nyelvtan (2)

- 1 Tényleges (aktuális) és lehetséges (potenciális) dimenziója
- 2. Önmagában megálló, önmagában nem megálló dimenziója
- 3. Jelentés dimenziója (argumentum/funktor)
- 4. A jelentett dimenziója (egy vagy egész)

Általános nyelvtan (3)

- A nyelvépítés első szintje:
- A „sztoikheion” (56b20) nem „betű” hanem „elem” – interpretánsai a magánhangzók (phóné), amelyek önmagukban megállnak és kapcsolódni képesek.
- Az „aphóné” (56b26) nem „mássalhangzó” hanem „néma” – mint alapelemek az első szinten csak potenciálisan léteznek, önmagukban nem állnak meg, de kapcsolódni képesek egy önmagában megálló elemhez
- A nyelvépítés második szintje:
- Ami önmagában megáll (mint egyszerű vagy összetett elem) potenciálisan új minőséget nyerhet (szüllabé, „szótag”)

Általános nyelvtan (4)

- A jelentés bevonásával a nyelvépítés harmadik szintjére jutunk:
- Önmagában jelent valamit (onoma, „név”, pl. Kleon) és önmagában hiányos kifejezés, de jelentőhöz kapcsolódni képes (rhema, „ige” pl. megy, szündeszmos „kötőszó” stb.)
- A jelentett bevonásával a nyelvépítés negyedik szintjére jutunk: a logosz („megnyilatkozás”) egészet alkot, ha egy entitásra vonatkozik: pl. Kleon megy. (Megérkezik. Lepihen. Jól érzi magát.) = Egy megnyilatkozás (bár négy „mondat”).

Speciális szövegtan

- Az irodalmi mű is egy megnyilatkozás (logosz), amennyiben egy műthoszt jelenít meg.
- Pl. Iliasz.

Előadásom téziseinek részletesebb kifejtése (bibliográfia)

- Arisztotelész Poétikája és magyar fordítása. In: Irodalomtörténeti Közlemények. (Bp.) 83. évf. 1979. 5-6. sz. pp. 648-653. (Másodközlés: Építőkövek a lehetséges világok poétikájához. Szeged: Ictus és JATE Irodalomelmélet Csoport, 1998. pp. 151-159. és 393-398.
- Über die Metapher. In: Schnittstelle Deutsch. Linguistische Studien aus Szeged. Festschrift für Pavica Mrazovi^a. Hrsg. von Peter Bassola, Christian Oberwagner, Guido Schnieders. Szeged, JATE - Grimm Kiadó, 1999. pp. 99-106. (Acta Germanica 8.) = A metafora Arisztotelész Poétikájában. (Ford. Gergó Veronika), in: Literatura 1999. 4. sz. [2000] pp. 456-462. = La métaphore dans la poétique des mondes possibles. Introduction – La Poétique d’Aristote (I.). [Traduction: Tímea Gyímesi.] in: Degrés. Revue de synthèse à orientation sémiologique. no 109-110. 2002. pp. 1-10.
- Arisztotelész Poétikája mint a szövegtani kutatások ősforrása. In: Andor József / Benkes Zsuzsa / Bókay Antal (szerk.): Szöveg az egész világ. Petőfi Sándor János 70. születésnapjára. Budapest: Tinta Könyvkiadó, 2002. p. 56-61.
- Metafora a lehetséges világok poétikájában. In: Ármeán Ottilia, Fried István, Odorics Ferenc (szerk.): Irodalomelmélet az ezredvégen. Budapest – Szeged: Gondolat Kidói Kör – Pompeji, 2002 [2003]. pp. 48-55.

Irodalom: A Poétika és fordításai (1)

- Aristoteles de Arte Poetica, (Hg. G. Christ.) Leipzig: B. G. Teubner, 1913. p. 48.
- Aristoteles' könyve a' költészetről, ford. Hunfalvy Pál. Buda, 1846. (Széptani remekírók, I. pp. 1—67.)
- Aristoteles Poétikája. Görögből ford., bev. és magyarázó jegyzetekkel ellátta Geréb József. Bp., 1891.
- Arisztotelész : A költészetről, fordítva és magyarázva. Bp., 1895 Wiener Izidor. 250 p. (Dramaturgiai dolgozatok II.)
- Arisztotelész: Poétika, Ford. Sarkady János. (Hg. A. Gudemann, Berlin-Leipzig, 1934. alapján, Szepessy Tibor lektorálásával.) Magyar Helikon, 1974.
- Arisztotelész: Poétika. Ford. Ritoók Zsigmond, Bolonyai Gábor jegyzeteivel, PannonKlett, 1997

A Poétika és fordításai (2)

- Aristoteles: Poetik. Hrsg. v. Ernst Günther Schmidt. Übertragen v. Walter Schönherr. Neu bearbeitet v. Ernst Günther Schmidt. Mit einem Nachwort v. Marie Simon. 2. Aufl. Leipzig: Philipp Reclam jun., [1959]. 101 S.
- Aristoteles: Poetik. Griechisch und Deutsch. Übers. v. Walter Schönherr. Durchsicht der Übersetzung und Anmerkungen v. Ernst Günther Schmidt. Leipzig: Philipp Reclam jun., 1979. 123 S.
- Aristoteles: Poetik. Übers., Einleitung u. Anmerk. v. Olof Gigon. Stuttgart: Philipp Reclam jun., 1961. 80 S.
- Aristoteles: Poetik. Griechisch und Deutsch. Übers. und hrsg. v. Manfred Fuhrmann. Stuttgart: Philipp Reclam jun., 1982. 181. S.

A Poétika és fordításai (3)

- Aristote: La Poétique. Le texte grec avec une traduction et des notes de lecture par Roselyne Dupont-Roc et Jean Lallot. Préface de Tzvetan Todorov. Paris: Ed. Du Seuil, 1980. 465 p.
- Aristotle: Poetics. Edited and translated by Stephen Halliwell. Cambridge (Massachusetts)-London, 1999. pp. 1-142.

Felhasznált szakirodalom

- DÜRING, Ingmar: Aristoteles. Darstellung und Interpretation seines Denkens, Heidelberg, 1966.
- Neschke-Hentschke, Ada B. Die "Poetik" des Aristoteles: Textstruktur u. Textbedeutung. (Habilitationsschrift.) I. Interpretationen. II. Analysen. Frankfurt am Main: V. Klostermann, 1980. 198 S. und 70 S.
- Helikon. 2002, 1-2. (A Poétika újraolvasása. Válogatott tanulmányok, szerk. Bolonyai Gábor, Hajdú Péter.)

Köszönet

- Az előadás a TÁMOP-4.2.1/B-09/1/KONV-2010-0005 azonosító számú, „Kutatóegyetemi Kiválósági Központ létrehozása a Szegedi Tudományegyetemen” című projekt keretében, az Európai Unió támogatásával, az Európai Regionális Fejlesztési Alap társfinanszírozásával valósult meg.

www.nfu.hu